
III. ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ

УДК 368

СТРАХУВАННЯ І ПЕРЕСТРАХУВАННЯ РИЗИКІВ СУБ'ЄКТІВ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЙОГО РОЗВИТКУ

**Г. П. Скляр, доктор економічних наук;
І. В. Фисун, кандидат економічних наук**

Сучасний світовий досвід і наукові дослідження свідчать, що розвиток зеленого туризму в країні сприяє створенню нових робочих місць, приносить доходи до бюджету, забезпечує демографічну стабільність і розв'язання нагальних соціально-економічних проблем у сільській місцевості. Кошти, отримані від зеленого туризму, в економічно розвинених країнах направляються не тільки на розвиток туристичної інфраструктури, а й на охорону та відновлення дикої природи.

На сьогодні в Україні гострою проблемою для багатьох сіл є брак робочих місць і відсутність необхідних капіталовкладень на їх створення. Враховуючи те, що українські села багаті історичною спадщиною, самобутньою культурою, традиціями та побутом, наразі важливим є розвиток зеленого туризму як галузі, що не потребує значних первинних капіталовкладень і може забезпечити приплив іноземного капіталу в країну. Проте, перебуваючи в незнайомому середовищі, що відрізняється від місця постійного проживання, активно відпочиваючи, турист, особливо іноземець, постійно знаходиться під впливом ризикових обставин. Він не знає досконало звичаїв, мови, традицій, побуту, не має імунітету від хвороб, поширених у даній місцевості, не пристосований до проживання та інтенсивних наванта-

жень у гірських районах або на воді. А тому, як свідчить міжнародна практика, успішний розвиток зеленого туризму є можливим лише за умов забезпечення ефективного управління ризиками його суб'єктів, одним із методів якого є страхування.

Проблеми розвитку туристичного бізнесу та страхування в галузі туризму постійно знаходяться в полі зору вітчизняних учених, а саме: О. Бачинської, В. Бирковича, О. Вінникова, М. Денисенка, В. Кабанова, В. Кифяк, І. Ковтуна, О. Охріменко та ін. Проте не всі аспекти цих проблем з'ясовані й належним чином науково обґрунтовані. Зокрема, до таких проблем належать ідентифікація та управління ризиками суб'єктів зеленого туризму, забезпечення страхового захисту його учасників з метою вдосконалення розвитку цієї галузі туристичної діяльності.

Метою статті є дослідження тенденцій розвитку зеленого туризму в Україні та розробка пропозицій щодо ідентифікації та страхування і перестрахування ризиків його суб'єктів як необхідної умови його ефективного функціонування.

У ході проведених досліджень з'ясовано, що вперше зелений туризм як вид відпочинку виник у Європі в середині ХХ ст. Передумовою його появи стали кризові явища в

сільському господарстві, для подолання яких англійські та французькі фермери почали запрошувати до себе на відпочинок усіх бажаючих. На теперішній час зелений туризм набув поширення практично в усіх європейських країнах, а особливо у Франції, Хорватії, Іспанії, Італії, Румунії, Німеччині, Австрії, Ірландії та Польщі. Держави цих країн сприяють його розвитку, запроваджуючи податкові пільги та надаючи допомогу надавачам послуг зеленого туризму. У багатьох із цих країн розвиток зеленого туризму став головним напрямом охорони та відновлення сільських ландшафтів. За окремими даними сільський зелений туризм приносить від 10 до 20 % від загального доходу туристичної галузі, а 35 % жителів ЄС надають перевагу відпочинку в сільській місцевості [1].

В Україні зелений туризм є недостатньо розвиненим і не відповідає потенціалу країни в цій галузі. Відповідно до статистичних даних наразі в Україні послуги зеленого туризму постійно надають близько 1 тис. селянських садиб у 18-ти регіонах країни, 70 % яких припадає на Карпати. Проте у сільській місцевості налічується більше 6,5 млн будинків, 20 % яких є потенційними засобами розміщення зеленого туризму [2].

Аналіз нормативно-законодавчої бази свідчить, що на сьогодні в Україні не ухвалено спеціального закону про сільський зелений туризм. До розгляду прийнятого за основу проекту закону «Про сільський та сільський зелений туризм» (Постанова Верховної Ради України від 16.11.2004 р.) український парламент не повертався. У Верховній Раді України було зареєстровано законопроекти «Про сільський туризм» від 25.06.2006 р. і «Про сільський зелений туризм» від 12.04.2007 р. Проте восени 2007 р. рішенням парламенту їх було знято з розгляду. На сьогодні загальним для всіх видів туризму та туристичної діяльності є Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 р., у статті 4 якого залежно від категорій туристів, їх цілей, об'єктів відвідування та інших ознак окремо виділяються такі види туризму, як сільський і екологічний (зелений) [3]. Однак цей закон не містить чіткого визначення сільського або екологічного (зеленого) туризму.

Враховуючи те, що в Україні не існує єдиного визначення сільського зеленого туризму, зміст цього поняття можна розглядати як специфічну форму відпочинку в приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості та культурної, історичної та етнографічної спадщини регіону [4].

Головними суб'єктами зеленого туризму є особи, що надають послуги у цій сфері (власники селянських садиб) і туристи, які цими послугами користуються. При цьому, відповідно до статті 5 Закону України «Про туризм», туристичні послуги у сфері сільського зеленого туризму можуть надавати фізичні особи, які не зареєстровані як підприємці та надають послуги з тимчасового розміщення (проживання), харчування тощо [3]. Крім того, стаття 1 Закону України «Про особисте селянське господарство» прямо визначає використання майна садиби, зокрема, для надання послуг у сфері сільського зеленого туризму, як діяльність, що не є підприємницькою і може провадитися без створення юридичної особи в рамках особистого селянського господарства індивідуально або із залученням інших членів родини. Ці послуги можуть включати реалізацію надлишків власної сільськогосподарської продукції [5].

Надаючи послуги у сфері зеленого туризму, власник садиби повинен не тільки подбати про безпеку туристів, а й забезпечити себе від можливих збитків, пов'язаних із виникненням ризиків в ході надання таких послуг. Як правило, виділяються головні фактори небезпечності: травми, небезпечний вплив дія навколишнього середовища, в тому числі виробничі джерела (шум, вібрація, пожежонебезпека, хімічні, радіоактивні, біологічні, психофізичні, природні), особиста безпека в умовах криміногенного стану, а також специфічні фактори ризику, притаманні особливим видам туризму. Різні несприятливі для туризму фактори мають неоднакову вірогідність їх настання, неоднакову інтенсивність дії та наслідки [6].

Закон України «Про туризм» у розділі VIII надає гарантії безпечного перебування туристич-

тів на території України і зобов'язує органи влади та суб'єктів туристичної діяльності розробити комплекс заходів з безпеки туристів. Зокрема, у ст. 26 зазначено: «Місцеві органи державної виконавчої влади в галузі туризму розробляють і організовують виконання регіональних програм забезпечення захисту та безпеки туристів, особливо в місцях туристичної активності. Суб'єкти туристичної діяльності розробляють конкретні заходи щодо гарантування безпеки туристів, екскурсантів, які беруть участь у туристичних подорожах, походах, змаганнях, запобігання травматизму та нещасним випадкам і несуть відповідальність за їх виконання» [3].

В Україні діє міждержавний стандарт (ГОСТ 28681.1-95) «Туристично-екскурсійне обслуговування», що передбачає порядок проектування туристичних послуг, включаючи розгляд можливих ризиків, котрі можуть викликати негативні наслідки і спричинити шкоду здоров'ю туриста та його майну.

Згідно із Законом України «Про туризм», із метою безпеки туристів суб'єкти туристичної діяльності зобов'язані здійснювати:

- підготовку безпечних умов для перебування туристів, облаштування трас походів, прогулянок, екскурсій, забезпечення туристів справним спорядженням;

- навчання туристів засобам профілактики і захисту від травм та нещасних випадків, інструктаж із надання першої медичної допомоги, інформування про джерела небезпеки, зумовлені характером маршруту та поведінкою туристів;

- контроль за підготовкою туристів до подорожей, походів, інших заходів;

- надання оперативної допомоги туристам, які зазнають лиха, та потерпілим;

- розробку та реалізацію спеціальних вимог безпеки під час організації та проведення походів з автомобільного, гірського, лижного, велосипедного, водного, мотоциклетного, пішохідного туризму та спелеотуризму.

Щодо зеленого туризму, то важливим є виявлення усіх можливих ризиків, що можуть виникнути як у власника сільської садиби, так і в туриста.

З метою виявлення ризиків у сфері зеленого туризму перш за все необхідно їх ідентифікувати. В широкому розумінні ідентифікація (від лат. *identificus* – тотожний) може розглядатись з двох позицій: 1) ототожнення, уподібнення; 2) встановлення на основі визначених ознак тотожності різних об'єктів. Стосовно ризиків суб'єктів зеленого туризму ідентифікація допомагає їх виявленню з метою пошуку методів управління ними (рис. 1).

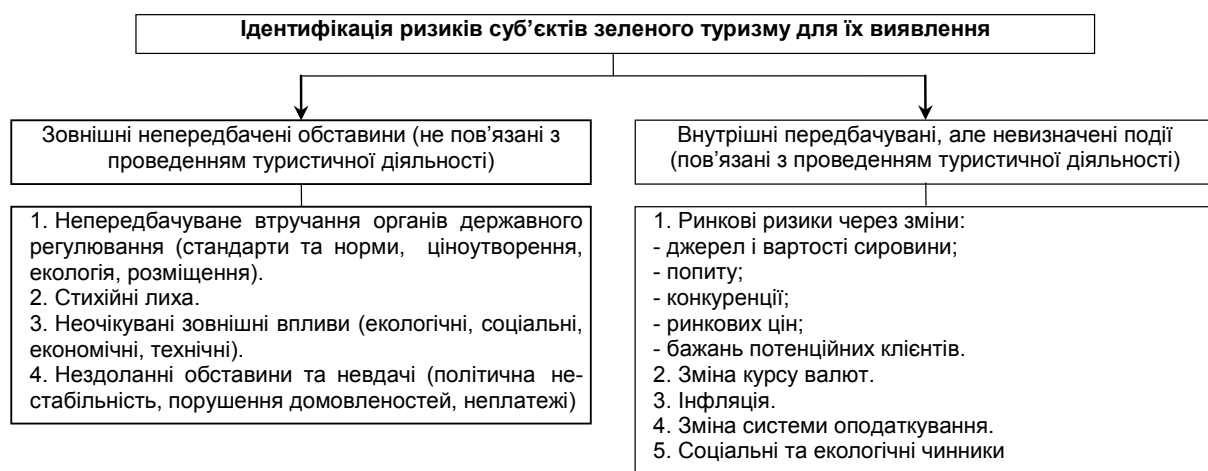

Рис. 1. Ідентифікація ризиків суб'єктів зеленого туризму

Таким чином, перелік ризиків суб'єктів зеленого туризму можна поділити на дві групи: ризики, що безпосередньо не пов'язані зі здійсненням туристичної діяльності (стихій-

ні, природні, техногенні, екологічні тощо), та ризики, що безпосередньо пов'язані зі здійсненням туристичної діяльності (економічні, фінансові, валютні, соціальні тощо).

Міжнародний досвід проведення туристичного бізнесу свідчить, що одним із найефективніших методів управління ризиками суб'єктів зеленого туризму є страхування, котре не тільки дає змогу убезпечення витрат власника селянської садиби від руйнівних стихійних лих, а й забезпечує захист від несприятливої зміни економічної кон'юнктури.

Страхування ризиків суб'єктів зеленого туризму спрямоване на захист від можливих непередбачуваних негативних обставин і чинників, котрі заважають досягненню поставлених ними цілей, а саме отриманню прибутку надавачами послуг зеленого туризму (власниками селянських садиб) і безпечному відпочинку споживачів цих послуг (туристів).

Враховуючи економічну сутність страхування, його проведення в галузі зеленого туризму доцільно розглядати як механізм

відшкодування втрат страховиками при виникненні страхових випадків зі спеціальних страхових фондів, що формуються за рахунок страхових внесків, які сплачуються страховальниками – суб'єктами зеленого туризму. Це страхування правомірно визначити як систему договірних відносин між страховою компанією і туристом щодо захисту його життя і здоров'я та майнових інтересів при настанні страхових випадків, а також відносин між власниками селянських садиб, які страхують своє майно, транспортні засоби, фінансові ризики, та страховиками й туристами.

З огляду на види ризиків, що виникають у суб'єктів зеленого туризму, таке страхування слід розглядати як сукупність страхування майна, страхування відповідальності та особистого страхування (рис. 2).

Рис. 2. Можливі види страхування ризиків суб'єктів зеленого туризму

Проведений аналіз пропозицій страхових послуг страховиків України в галузі зеленого туризму свідчить про наявний потенціал вітчизняних страхових компаній у питаннях розробки та комерціалізації нових страхових продуктів, призначених для цього сегмента туристичного бізнесу. Проте в рамках асортиментної політики пропозиції українських страховиків поки що відстають від пропозицій страховиків розвинених країн [7].

Наразі більшість вітчизняних страховиків пропонують суб'єктам зеленого туризму для покриття їх ризиків такі послуги:

- добровільне страхування майна (як власників селянських садиб, так і туристів) від негативного впливу вогню і стихійних явищ;
- добровільне страхування цивільної відповідальності перед третіми особами;
- обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів;

- обов'язкове страхування цивільної відповідальності осіб, що мають у законному володінні зброю;
- обов'язкове страхування цивільної відповідальності осіб, власників собак;
- добровільне страхування туристів від нещасних випадків;
- добровільне безперервне страхування здоров'я;
- добровільне страхування на випадок хвороби;
- добровільне страхування медичних витрат (для іноземних туристів і при виїзді українців за кордон).

Проте ці послуги не охоплюють весь спектр ризиків, що виникають у суб'єктів зеленого туризму. Адаже ризикують обидві сторони. Турист хоче добре відпочити і почувати себе у безпеці, а власник садиби прагне отримати прибуток і бути впевненим, що все його майно буде збережене.

А тому найбільш ефективним у такому випадку буде комплексне страхування суб'єктів зеленого туризму. Тобто страховикам слід розробити та запровадити спеціальні програми для суб'єктів зеленого туризму, що включають повний набір можливих ризиків, а суб'єктам зеленого туризму доцільно обрати програму, що найбільш відповідає їх потребам і зможе захистити їх майнові інтереси в разі настання ризикових подій.

Перш за все для захисту своїх майнових інтересів власник селянської садиби, який надає послуги в галузі зеленого туризму, зобов'язаний забезпечити страхування туристів. Для цього договір страхування зі страховиком можуть укласти самі туристи або власник селянської садиби (як агент страховика). У першому випадку надавачу туристичних послуг варто перевірити наявність у туриста страхового поліса. У другому – договір страхування укладається безпосередньо в селянській садибі, власник якої може виступати агентом страхової компанії.

Приймаючи на страхування ризики суб'єктів зеленого туризму та визначаючи страхову премію, страховикам доцільно застосовувати методику розрахунку тарифних ставок для нових видів страхування, запро-

поновану вітчизняними вченими-актуаріями, згідно з якою брутто-ставка визначається за формулою 1 [8]:

$$T_b = 100 \cdot T_n / (100 - f), \quad (1)$$

де T_n – тарифна нетто-ставка;
 f – частка навантаження у брутто-ставці.

При цьому T_n визначається як добуток трьох коефіцієнтів за формулою (2):

$$T_n = \mathcal{C}_{пр} \cdot K_{пр} \cdot K_{виб} \cdot 100, \quad (2)$$

де $\mathcal{C}_{пр}$ – передбачувана частість страхового випадку;

$K_{пр}$ – поправочний коефіцієнт;

$K_{виб}$ – коефіцієнт вибірковості.

Передбачувана частість страхового випадку визначається за формулою 3:

$$\mathcal{C}_{пр} = K_c / K_o, \quad (3)$$

де K_c – кількість потенційних страхових випадків за певний період;

K_o – загальне число потенційних об'єктів страхування.

Поправочний коефіцієнт розраховується за формулою 4:

$$K_{пр} = C_b / C_c, \quad (4)$$

де C_b – передбачувана страхова виплата на один договір страхування;

C_c – передбачувана страхова сума на один договір страхування.

Коефіцієнт вибірковості визначається за формулою (5):

$$K_{виб} = (1 - K_o \cdot (1 - K_p)) / K_p, \quad (5)$$

де K_o – коефіцієнт відставання відносного рівня суми страхових виплат ід рівня розвитку страхування;

K_p – коефіцієнт передбачуваного рівня розвитку страхування.

Скориставшись представленою методикою, можемо визначити страхову тарифну ставку для окремих видів страхування, що можуть бути застосовані для управління ризи-

ками суб'єктів зеленого туризму. Наприклад, визначимо страхову тарифну ставку при страхуванні від нещасних випадків, котрі можуть виникнути в учасників зеленого туризму.

Враховуючи те, що, як було викладено вище, на теперішній час тільки близько 1 тис. селянських садиб в Україні надає послуги зеленого туризму, припустимо, що їх послугами за рік користується приблизно 50 тис. чоловік. Відповідно до статистичних даних, щорічно в країні зазнає травм приблизно 7 % туристів. В нашому випадку це становитиме 3,5 тис. чоловік. Поправочний коефіцієнт страховика становить у середньому 0,3 (або 30 %), коефіцієнт відставання становить 0,8. Якщо припустимо, що страхуванням буде охоплено 50 % туристів, то коефіцієнт передбачуваного рівня розвитку страхування становитиме 0,5. Тоді розрахуємо тарифну нетто-ставку:

$$\begin{aligned} T_n &= Ч_{пр} \cdot K_{пр} \cdot K_{виб} \cdot 100 = \\ &= 3,5 / 50 \cdot 0,3 \cdot (1 - 0,8 \cdot (1 - 0,5)) / 0,5 = \\ &= 0,07 \cdot 0,3 \cdot 1,2 \cdot 100 = 2,52 \text{ грн.} \end{aligned}$$

Таким чином, нетто-ставка зі страхування від нещасних випадків суб'єктів зеленого туризму становитиме 2,52 грн на кожні 100 грн страхової суми.

Для визначення брутто-ставки приймемо навантаження до нетто-ставки на рівні 20 %. При цьому отримаємо:

$$T_b = 2,52 \cdot 1,2 = 3,02 \text{ грн.}$$

Отже, укладаючи угоду від нещасних випадків, суб'єкт зеленого туризму повинен сплатити 3,02 грн на кожні 100 грн страхової суми, зазначеної в договорі. Оскільки цей вид страхування в Україні проводиться в добровільній формі, то кожен турист і власник селянської садиби орієнтується на свої фінансові можливості під час встановлення страхової суми.

З метою розроблення програм комплексного страхування необхідно провести аналогічні розрахунки за окремими видами страхування й вивести середню тарифну ставку за окремим договором з урахуванням фінансових можли-

востей страхувальників і загрози фінансової стійкості страховика, а також забезпечити надійну систему перестрахування.

Крім того, важливо, щоб страховики, які здійснюють страхування ризиків зеленого туризму, застосовували надійну систему перестрахового захисту. Оскільки такі ризики залежать від природо-кліматичних умов і часто пов'язані зі стихійними лихами, що можуть виникнути в тій чи іншій місцевості країни, виникає загроза здійснення одночасних страхових виплат значній кількості страхувальників вітчизняними страховими компаніями. Така ситуація може негативно вплинути на фінансову надійність українських страховиків, а отже, доцільно організувати перестрахування ризиків суб'єктів зеленого туризму іноземними перестраховиками, що мають високий рейтинг надійності. З огляду на можливість розподілу ризиків, що виникають під впливом стихійних лих, на однорідні групи, перестрахування ризиків зеленого туризму доцільно проводити на облігаторних умовах. Такий підхід дасть змогу пришвидшити виконання процесу перестрахування і буде вигідним для обох сторін перестрахової угоди. Таким чином, перерозподіл ризиків, що виникають у суб'єктів зеленого туризму, між страховиками України та іноземними перестраховиками підвищить ефективне управління ними.

Враховуючи те, що мешканці українських сіл, які надають послуги в галузі зеленого туризму, часто не володіють достатніми коштами для укладання страхової угоди та з метою розвитку цієї галузі туристичної діяльності необхідною є державна підтримка, котра може виражатися у частковій компенсації страхових премій, сплачуваних власниками селянських садиб – суб'єктами зеленого туризму. В той же час, частину тимчасово вільних коштів страхових резервів страховики можуть спрямовувати на поліпшення інфраструктури у сфері зеленого туризму (будівництво доріг у сільській місцевості, очищення річок та облаштування загальних зон відпочинку тощо), що відповідає превентивній функції страхування й слугуватиме зменшенню та запобіганню настання страхових випадків у суб'єктів зелено-

го туризму. Крім того, такі заходи сприятимуть залученню іноземного капіталу в країну за рахунок зростання попиту на послуги зеленого туризму з боку іноземних туристів.

Отже, зелений туризм як галузь туристичної діяльності характеризується специфічними ризиками, що виникають у його суб'єктів і виявляються за рахунок ідентифікації цих ризиків і потребують управління ними. Страхування ризиків суб'єктів зеленого туризму є одним із ефективних методів управління цими ризиками та важливою умовою розвитку зеленого туризму в Україні.

Враховуючи можливість одночасного впливу ризиків на значну кількість суб'єктів зеленого туризму в країні, виникає доцільність їх перестраховування в іноземних перестраховиків з метою перерозподілу і забезпечення ефективного управління ними.

Запровадження комплексного страхування суб'єктів зеленого туризму, державна підтримка цієї галузі туристичної діяльності та інвестиції страховиків у поліпшення сільської інфраструктури сприятимуть розвитку зеленого туризму в Україні та припливу іноземного капіталу в країну за рахунок збільшення кількості іноземних туристів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Охріменко О. Проблеми формування страхового захисту підприємницької діяльності у сфері туризму в Україні / О. О. Охріменко // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2008. – № 4. – С. 126–131.
2. Екологічний туризм [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ecotour.ws>. – Назва з екрана.
3. Про туризм [Електронний ресурс]: Закон України від 15.09.1995 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page>. – Назва з екрана.
4. Биркович В. Сільський зелений туризм – пріоритет туристичної галузі України / В. Биркович // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 1 (6). – С. 138–143.
5. Вінников О. Правове регулювання сільського зеленого туризму / Вінников О. // Туризм сільський, зелений. – 2009. – № 1. – С. 13–17.
6. Кифяк В. Організація туристичної діяльності в Україні [Електронний ресурс] / В. Кифяк. – Режим доступу: <http://www.turbin.net>. – Назва з екрана.
7. Бачинська О. Страхування ризиків у сфері туризму в Україні [Електронний ресурс] / О. Бачинська. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>. – Назва з екрана.
8. Ковтун І. Основи актуарних розрахунків : [навч. посіб.] / І. Ковтун, М. Денисенко, В. Кабанов. – К. : ВД «Професіонал», 2009. – 480 с.

УДК 336.146:06.044.5

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ НА СТАДІЇ ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТІВ

К. В. Ілляшенко, кандидат економічних наук;

Т. О. Ілляшенко, кандидат економічних наук

Сьогодні одним із найбільш дієвих інструментів економічного розвитку та соціально-політичної стабільності країни є державний бюджет. Ефективне використання коштів і спрямування їх на досягнення поставлених цілей, здійснюється за допомогою фінансо-

вого контролю. Ефективність фінансового контролю є найбільш ваговою проблемою в умовах сучасних демократичних і економічних перетворень у державі. На всіх стадіях бюджетного процесу функцію контролю виконує Державна казначейська служба України,